

Lyden av Grønland

The sound of Grønland

Hans Philip Einarsen

(1965) Cand.Polit fra Universitetet i Oslo, med hovedfag i sosologi. Tidligere avdelingsleder for Interkulturelt museum (IKM) ved Oslo museum. Arbeider i dag som seniorrådgiver i Norsk kulturråd, museumsseksjonen.

hans.philip.einarsen@kulturradet.no

SAMMENDRAG

Denne artikkelen handler om lyd, og hvordan våre lydombegivelser kan være med på å forme vår opplevelse av virkeligheten. Ved hjelp av blant annet Steven Felds teorier om lyd og Charles Sanders Peirces semiotikk, er det mulig å forstå lyd som tegn. Som lyttere fortolker vi lydene ut fra situasjonen vi befinner oss i, og med de erfaringene vi bærer med oss. Ulike mennesker med ulike erfaringsbakgrunner vil derfor tolke de samme lydene forskjellig. Med byområdet Grønland i Oslo som utgangspunkt, belyser denne artikkelen hvordan mennesker har en relasjon til sine lydombegivelser og kan fortelle om komplekse samfunnsforhold. Lydene på Grønland viser til både fellesskap og tilhørighet, men også til noe fremmedfølelse, kontroll og frykt.

Nøkkelord

Lyd, lydlandskap, semiotikk, migrasjon, tilhørighet

ABSTRACT

This article concerns a study which investigates sounds in an area called Grønland, a meeting place for many immigrants in the east side of Norway's capital, Oslo. The individual is the starting point for investigating how people create meaning in their daily life through sounds. Steven Feld's theories of sound and Charles Sanders Peirce's semiotics help us to understand how sounds become significant signs for people, and are full of potential meanings. Sounds are connected to places, times and to personal experiences. Local sounds have different meanings for different people. Sounds in Grønland are signs for community and belonging, but also for something unknown, strange and unpleasant.

Keywords

Sound, soundscapes, semiotics, migration, affiliation

And then – listen – there is the way a city comes to us in memory and reverie, its cadences, whispers and sighs like the voices of sorrowful women. The babel of the crowd and the wordless solitude of the individual in a noisy city capture in sound a larger urban tension between collective and subjective life. Sometimes it can be hard to hear anything, hard even to listen to one's own thoughts, amongst all the noise. (Fran Tonkiss)¹

«DET ER EN EGEN LYD PÅ GRØNLAND»

På Grønland er det sånn grønlandslyd. Med en gang du kommer bort til Jernbanetorget, blir det liksom en helt annen lydfølelse. (Sayeda)

Å være del av et samfunn innebærer nærvær av lyder. Noen sterke, andre svake, noen nære, andre fjerne. Enkelte lyder påkaller vår oppmerksomhet, som når et barn gråter eller en cellokonsert som er vakker å lytte til, mens andre lyder er irriterende, som når en kran drypper eller naboen forstyrrer hageselskapet ditt med gressklipperen. Våre lydombegivelser er som et virkelighetens «soundtrack», en kilde til informasjon som er med på å forme vår opplevelse av virkeligheten. På hvilken måte kan lydombegivelsene fortelle oss om kulturelle og sosiale samfunnsforhold? Er lyd en viktig ingrediens i konstruksjonen av identitet og forskjell, kontinuitet og brudd, tradisjon og fornyelse?

Beveger man seg fra Oslo sentrum og østover, krysser man etter hvert Akerselva, som gjennom alle tider har vært den symbolske grensa mellom Oslo vest og Oslo øst. På den andre siden av elva ligger Grønland, et område i bydel Gamle Oslo.² Om lag halvparten av beboerne på Grønland (53 %) har bakgrunn fra andre land enn Norge, og 42 % av disse har bakgrunn fra land utenfor EU, Nord-Amerika etc.³ Noen ser på dette som en berikelse, andre vegrer seg for å gå i området av frykt for hva det ukjente kan bringe med seg. Området har blitt et symbol for det flerkulturelle Oslo, og mangfoldet synliggjøres gjennom klesplagg, forretninger, restauranter og moskeer. Er det en nyhetsreportasje om innvandring, er det ikke sjelden at den blir ledsaget av bilder fra grønlandsområdet for å illustrere mangfoldet, annerledesheten, idyllen eller konfliktene, alt etter hva nyhetene dreier seg om. Mangfoldet på Grønland blir brukt så vel i markedsføringsøyemed når leiligheter skal selges, som å lage et skremselsbilde av hva som skjer når innvandringen blir for stor eller religiøse grupper får stor makt i et område. Det er altså i dette området Sayeda hører en egen grønlandslyd hun ikke finner igjen andre steder i Oslo. Begrepet grønlandslyd var i utgangspunktet ukjent for oss begge da samtalene startet, men oppsto første gang i utsagnet over, da Sayeda skulle beskrive hva som skiller lydene på Grønland fra lydene i nærliggende byområder. Andre forteller om lignende opplevelser når de skal beskrive lydene på Grønland, men benytter andre betegnelser:

1. Fran Tonkiss, «Aural postcards: Sound, Memory and the City», i *The Auditory Cultural reader*, red. Michael Bull & Les Back (Oxford: Berg, 2004), 303.
2. Grønland er avgrenset av Akerselva i vest, Tøyen med Enerhaugen i Nord, Gamlebyen i øst og sporområdet til Oslo sentralbanestasjon i sør.
3. Even Høydal, «Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Gamle Oslo». Statistisk sentralbyrå, Rapport 2014/23. URL: https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/184458?_ts=14725359b80. [Lesedato 29.09.2016.] EU, Nord-Amerika etc. er en forkortelse for EU/EØS, USA, Canada, Australia og New Zealand. Inkluderer også Sveits.

Med flerkulturlyd mener jeg det jeg ser rundt meg og hører rundt meg og som får meg til å føle jeg er på et sted. Flerkulturlyd kommer når folk fra forskjellige verdensdeler samler seg. (Yomali)

Grønland er litt mer multikulturelt. Lyden kommer jo også av det, for det er masse forskjellige folk som snakker forskjellige språk. Da blir det litt annerledes lyd, sånn flerkulturlyd, kanskje. (Khaled)

Uttalelsene beskriver forestillingen om at det er «noe» i lydstrukturene på Grønland som skiller seg fra lydstrukturene i andre bydeler. Hva kan dette «noe» være? Hvilke ingredienser finner vi i grønlandslyden(e)? En rask gjennomgang av hva lyd faktisk er, kan være nyttig før vi utforsker disse spørsmålene nærmere.

FRA LYD TIL LYTTING

Teknisk sett er lyd trykkbølger, eller svingninger, som beveger seg gjennom luften og tref-fer øret med en viss frekvens, slik at trommehinnen settes i bevegelse og sneglehuset sender beskjed til hjernen om hvilke lyder som er registrert.⁴ Men lyd er så mye mer enn et fysisk fenomen. De fleste lyder har en mottaker, en lytter som vil oppfatte dem som meningsfylte på en eller annen måte.⁵ Det være seg ringetoner, bilmotorer eller korpsmusikk på 17. mai. Da den første kvinnelige kosmonauten, Valentina Tereshkova, var i det lydløse verdensrommet sammen med millioner av vakre stjerner, og jorden var som en perle å se på, var det hverdagslyder hun savnet mest av alt.⁶ Jo lengre ut i verdensrommet hun kom, desto større ble savnet etter lyd, spesielt lyden av regn.⁷

Lyd får oss til å oppleve, reagere og handle. Hører vi en bil, blir vi oppmerksomme. Fuglesang og bølger kan gi oss sommerlige assosiasjoner, og kirkeklokker kan være irriterende eller sette oss i høytidsstemning. Når vi hører en lyd, er den allerede kulturelt produsert gjennom våre historiske relasjoner og erfaringer, våre sosiale liv. For eksempel kan utrop fra en minaret få meg til å tenke på gode reiseminner fra fremmede land, mens det for andre er en lyd som knyttes til religiøse regler eller er en påminnelse om at bønnetiden nærmer seg. Hvordan lydene oppleves, er altså avhengig av lytteren og lytterens erfaringer. Lyd er mer enn hva du hører her og nå. Lyd er en måte å forstå verden på, eller for å bruke Michael Bull og Les Backs ord: «Sound connects us in a way that vision does not.»⁸

Med dette som bakgrunn, gjennomførte jeg 18 samtaleintervjuer med personer som har en relasjon til grønlandsområdet, syv kvinner og elleve menn.⁹ Fem av respondentene er født i Norge. To av disse er over 80 år gamle og har bodd på Grønland mesteparten av sitt liv. De øvrige personene har bakgrunn fra Sri Lanka, Pakistan, Tyrkia, Iran, Bosnia og

4. Jøran Rudi, «Kort innføring i lydets fysikk og akustikk, psykoakustikk, digital innspilling og lydbehandling». Institutt for musikk og teater (Universitetet i Oslo, 2000). Upublisert.
5. Hans Philip Einarsen, «... der hører vi vel hjemme», i *På sporet av den tapte samtid*, red. Odd Are Berkaak, Ågot Gammersvik, Svein Gynnild, Inger Johanne Lyngø (Oslo: Fagbokforlaget, 2009), 22.
6. «Lyd brer seg ikke i tomt rom; verdensrommet er derfor lydøst.» «Lyd: fysikk», i *Store norske leksikon* URL: <https://snl.no/lyd%2Ffysikk>. [Lesedato 04.09.2016.]
7. Helmi Järviluoma & Gregg Wagstaff, *Soundscape Studies and Methods*. Finnish Society for Ethnomusicology, Department of Art, Literature and Music, University of Turku 2002, 9.
8. Michael Bull and Les Back, *The Auditory Culture Reader* (Oxford: Berg, 2004), 6.
9. Fire av respondentene er intervjuet to ganger. Tre av dem er blinde. Seks av de intervjuede bor på Grønland, og de fleste av de som bor utenfor området, har arbeid eller faste aktiviteter på Grønland.

Romania. Samtalene foregikk på mitt kontor plassert sentralt på Grønland, hjemme hos informantene, på kafé, på en benk på torget eller mens vi vandret i gatene og lyttet sammen.

Det er vanskelig å snakke om lyd. De færreste hadde et bevisst forhold til lydene omkring seg, og samtalene manglet felles referansepunkter og begreper til analyse og fortolkning. Intervjuobjektene var usikre på hva de skulle fortelle, og jeg som forsker var usikker på hvor jeg skulle lete. *Soundscape studies* og *acoustic ecology* er forskningsfelt som er i ferd med å etablere seg internasjonalt og som setter fokuset på hvordan lydlandskapet har endret seg gjennom tidene.¹⁰ De bidrar med gode analyseredskap i mange sammenhenger. Jeg ønsker imidlertid å flytte fokuset fra lyden til lytteren og har derfor valgt å ta utgangspunkt i Charles Sanders Peirces teorier om semiotikk, og Thomas Turinos anvendelse av disse, for å forsøke å forstå hvordan lydlandskapet på Grønland oppleves av mine samtalepartnere.¹¹

Å LYTTE TIL SIN EGEN HISTORIE

For å undersøke hva grønlandslyden består av, tok jeg opptakeren med meg ut for å fange lydene i området. Ønsket om å finne de spesielle grønlandslydene, førte til nærmere hundre opptak fra ulike gatehjørner, torg og kjøpesentre, og det er mange interessante lyder å lytte til. Det er for eksempel stadige uttrykkninger med sirener fra byens største politistasjon i nærheten. Hovedgaten Grønlandsleiret går rett gjennom bydelen med bussholdeplasser, drosjeholdeplasser, sju lyskryss og en relativt stor mengde fotgjengere som tvinger bilene til å kjøre sakte. I Schweigaardsgate, sør på området, er det mulig å høre bytrikken, mens det nordover er boligområder og færre folk i gatene.

Opptakene er interessante, men gir for så vidt ikke mer informasjon enn det vi hører når vi vandrer i gatene der de fant sted. Lytternes opplevelser og deres fortolkninger av lydrommet på Grønland får vi ikke tilgang til gjennom opptakene.

Sosialantropolog Steven Feld betrakter meningsfull fortolkning av lyd som en sosial aktivitet. Vi oppfatter verden rundt oss ved å plassere situasjoner, fenomener og tilhørende lyd i ulike kategorier, og det er lett å tro at vi har en felles opplevelse av disse kategoriene, at de er sosiale, forteller Feld.¹² «Sounds are embedded with both cultural and personal meanings; sounds do not come at us merely raw», hevder Les Back og Michael Bull.¹³ Men våre fortolkninger av lyder er ikke nødvendigvis sammenfallende. Grønlandslyden oppfattes som både stille og støyende, fremmed og kjent, avhengig av hvem som lytter. De aller fleste lyder som vi hører, har konnotasjoner til tidligere lyttererfaringer. Vi samler opp detaljer og nyanser i lydene som gir kunnskap og innsikt om situasjo-

10. En av pionerene innenfor *soundscape studies*, er den kanadiske komponisten og musikkforskeren Raymond Murray Schafer, som gjennom boken *The Soundscape: Our Sonic Environment and the Tuning of the World* (New York: Random House Inc., 1977) lanserer flere analytiske begreper som keynote sound, signals og soundmarks, og ideer om ørerensning, før han tar oss med tilbake i historien til ulike epokers lydlandskap.

11. Charles Sanders Peirce, *Semiotik og pragmatisme* (København: Gyldendal, 1994) og Thomas Turino, «Signs of Imagination, Identity and Experience; A Peircian Semiotic Theory for Music», *Ethnomusicology*, Vol. 43, No. 2 (1999).

12. Steven Feld og Charles Keil, *Music Grooves* (Chicago: University of Chicago Press, 1994), 79.

13. Back & Bull, *The Auditory Culture Reader*, 9.

nen lydene befinner seg i.¹⁴ Lytteren er altså involvert i lyden som et sosialt og historisk individ med varierende kunnskaper, erfaringer og interesser. På denne måten kan vi si at når vi hører kjente lyder, lytter vi til vår egen historie. For å komme på sporet av grønlandslydens sosiale mening, var det derfor viktig å kjenne lytterens erfaringer og forventninger til lydene i området.

LYD OG SEMIOTIKK

«Et tegn er noe, som for noen står for noe annet», hevder den amerikanske filosofen Charles Sanders Peirce (1839–1914) og bringer oss med dette inn i sin tegnteori (semiotikk), som søker å forstå hvordan folk er forbundet med og erfarer verden gjennom å skape og fortolke tegn.¹⁵ Et tegn kan ta mange former, og både ord, lukter, handlinger og lyder kan være tegn. Lyden av en flyalarm vil for eksempel være et tegn på en krigssituasjon, et angrep eller en annen fare, mens lyden av en snekke kan være et tegn på sommer, sol, sjø, fiske eller bestefar, avhengig av hvem som lytter. «Ingen ting er tegn om det ikke tolkes som et tegn», ifølge Peirce, som samtidig sier at alt kan være tegn så lenge noen fortolker det meningsfylt, og at det står for noe annet enn seg selv.¹⁶

For Peirce består den semiotiske prosessen av tre basiselementer; *tegnet* – det som står for «noe annet», *objektet* – som er det tegnet står for og *interpretant* – som er den effekten en mottaker oppnår ved å bringe tegnet og objektet sammen.¹⁷ Å foreta en semiotisk analyse, innebærer altså å definere tegnet og objektet samt hva som er effekten og for hvem. Et hovedprinsipp er at et tegn må lede til en effekt, eller en fortolkning hos et levende individ, for at det skal være del av en semiotisk prosess. Det er derfor ikke all lyd som er tegn, men har lyden en effekt hos en mottaker, er det en semiotisk prosess i gang

INDEKS, SYMBOL OG IKONER

Den kanskje mest innflytelsesrike delen av Peirces arbeid, er hans konstruksjon av «trikonomier» for å analysere og klassifisere relasjonene mellom tegnet, objektet og interpretanten. De viktigste begrepene Peirce benytter i denne forbindelse, er *ikon*, *indeks* og *symbol*.¹⁸ Uttrykket *ikon* benyttes når tegnet relateres til objektet gjennom likhet. Det beste eksempelet på et ikon, er et bilde (som ordet «ikon» faktisk betyr), der motivet viser til objektet.

Pleier tegnet og objektet å opptre sammen som par, er relasjonen mellom dem en *indeks*, (også kalt *indisium*). Ild og røyk er et godt eksempel, sommer og sol et annet. Men også kjenningsmelodier (vignetter) på radio eller tv kan være en indeks for programmet, eller nasjonalsangen en indeks for nasjonaldagen eller en landskamp i fotball.

14. Feld og Keil, *Music Grooves*.

15. Peirce, *Semiotik og pragmatisme*, 94.

16. Daniel Chandler, *Semiotics for Beginners* (1999). URL: <http://www.goodreads.com/book/show/13658276-semiotics-for-beginners>, <http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/S4B/>. [Lesedato 04.03.2017.]

17. Turino, «Signs of Imagination, Identity and Experience; A Peircian Semiotic Theory for Music», 224.

18. Odd Are Berkaak og Ivar Frønes, *Tegn, tekst og samfunn* (Oslo: Abstrakt forlag, 2005), 43; Turino, «Signs of Imagination»; Peirce, *Semiotik og pragmatisme*; Chandler, *Semiotics for Beginners*.

Når tegnet er sterkt knyttet til objektet, og det er en sosial enighet om hva tegnet betyr, er det et *symbol*. Ord er derfor symboler, i likhet med morsealfabetet og notesystemet. Symboler skiller seg med andre ord fra ikoner og indeks gjennom at de har en spesiell funksjon og er kontekstfrie. Det er stort sett enighet om dem, og de kan ikke endres uten argumentasjon. Lyden av sirener viser til utrykning, og lyden av bilmotorer betyr trafikk, uten at mange av oss vil stille spørsmål ved det. Litt forenklet, kan vi si at symboler er tegn det stort sett er enighet om, mens ikoner og indeks er tegn som viser til subjektive identiteter og relasjoner.

Peirce åpner opp for at det finnes et mangfold av betydninger i et tegn. Hva tegnet viser til, er avhengig av situasjonen det inngår i og tolkerens referanseramme. En person som løper kan enten trenе, rømme fra politiet eller ha dårlig tid til bussen. Det er hvordan vi som observatør definerer situasjonen som avgjør hvordan vi tolker tegnet. For å kunne samhandle meningsfylt, er det derfor en forutsetning at aktørene har noenlunde samme oppfatning av situasjonen. Ellers risikerer vi å heie på rømlingen og ikke på idrettsutøveren. Mening dannes i relasjonene mellom tegnet, fortolkeren og den sosiale settingen tegnet inngår i.

LYD OG TEGN

Musikkantropologen Thomas Turino redegjør for hvordan han benytter Peirces teorier som utgangspunkt for sin egen musikkteori i artikkelen «Signs of Imagination, Identity, and Experience: A Peircian Semiotic Theory for Music».¹⁹

Sett bort fra notesystemet, der tonehøyde, harmonier og rytmiske figurer kan leses direkte ut av nedskrevne symboler de fleste kan enes om, består musikk først og fremst av *ikoner* og *indekser*, tegn som bidrar til å skape følelser og sosial identifikasjon. Når vi lytter til musikk vi liker, er det som regel noe som ligner noe vi har hørt før (ikon), som kan knyttes til tidligere sosiale erfaringer og som på denne måten bidrar til å skape og opprettholde en sosial identitet, forteller Turino. Men også *ulikhetene* i musikk og sosial stil bidrar til å kategorisere oss i grupper. Hører vi ukjente og fremmede toner, kan dette bidra til å identifisere «de andre», de utenfor som ikke er lik «oss». Slike prosesser kjenner vi igjen fra den daglige interaksjonen med andre mennesker og deres uttrykksformer.

De indeksikalske tegnene i musikkopplevelsene, de som opptrer sammen med objektene i par, bidrar til å opprettholde og skape sosial identifikasjon, hevder Turino.²⁰ Tegnobjekt- relasjoner blir altså til gjennom personlige erfaringer, og tegnenes mening vil variere avhengig av fortolkerens historie og opplevelser.²¹ Mange nordmenn får umiddelbare assosiasjoner til sommer, sol og ferie når de hører Count Basies *The Kid from Red Bank*, da dette er kjenningsmelodien til «Reiseradioen», et radioprogram som i en årrekke har blitt sendt over eteren om sommeren når de fleste nordmenn har ferie. Melodien har blitt en indeks på radioprogrammet, og programmet er igjen et tegn på sommer, fritid og fellesskap for de som er oppvokst med det. Det er den samme mekanismen som slår inn når

19. Turino, «Signs of Imagination».

20. Turino, «Signs of Imagination», 235.

21. Turino, «Signs of Imagination», 228.

lyden av en minaret frambringer reiseminner hos meg og bønnefellesskap hos en troende muslim. Indisier er altså basert på enkeltindividers personlige og sosiale liv og bidrar på denne måten til å opprettholde og konstituere identiteten.

Turino presenterer i sin artikkel interessante betraktninger og flere eksempler på hvordan musikalske opplevelser kan analyseres ut fra semiotiske perspektiver og begreper. Han begrenser imidlertid sine eksempler til musikk og musikalske opplevelser, altså situasjoner der en avsender (eller lyd-kilden) har en klar intensjon med sin lydproduksjon. Spørsmålet er om de samme perspektiver og tilnæringsmåter også kan benyttes på omgivelseslyd? Kan lyd, som ikke nødvendigvis har en intensjon om å skape en opplevelse, men som likevel bidrar til meningsfylte opplevelser i hverdagen, analyseres ut fra de samme begrepene? Med andre ord, kan disse begrepene bidra til å identifisere og analysere en spesifikk grønlandslid?

BYENS SPRÅK

Det er forskjell på å høre og å lytte. Når du beveger deg i byen, kan du velge å være fokusert og bevisst lytte til lydene rundt deg eller ufokusert og ubevisst stenge lydene ute. Å lytte er å tolke og klassifisere på grunnlag av førkunnskap. Det er en intendert handling i kontrast til å høre, som er automatisk og udiskriminerende. Mange av oss oppfatter nok bylydene som støy, og etter at smarttelefonen med mp3-spiller ble allemannseie, er det blitt vanlig å skille seg fra bylydene ved å koble seg til favorittartistene. Men velger du å lytte til byen, kan du oppleve hvordan lydene endrer seg etter tid og sted, og hvordan det urbane livet skaper egne lyder som hører byen til, enten det er rådhusklokker, dieselmotorer, trikker, stemmer fra forbigående eller musikk fra butikker og kafeer. Lydene gir byen mening.

Et ektepar fra Tyrkia bosatt på Bislett, uttrykker dette på følgende måte:

Det er viktig å kunne høre at folk besøker hverandre, går på fester, går i trappene. Høre trikken og trafikken. [...] Spesielt trikken og gatelyder minner meg om at jeg bor i en sivilisert del av verden. Jeg hadde ikke kunnet bo et sted der jeg ikke hørte trafikken.

Og ektemannen legger til: «Stillheten er farlig, for det er fravær av det sosiale.»

Sayeda bor på Grønlands torg sammen med sin mor og sine tre søsken. Hun er i begynnelsen av 20-årene, født i Norge med foreldre fra Marokko. Når hun skal forklare hva grønlandslid er, henviser hun til sosiale aktiviteter på ulike samlingsplasser, til forskjell fra andre byområder der hun kun hører trafikk.

På Kampen og Tøyen er det så stille. Det er bare et boligstrøk. Det er ingen ting der. Det eneste man hører er biler som kjører. Men her er det mer sånn; når du kommer ut er det butikker og kafeer og masse bråk og noe som skjer hele tiden. Det er restauranter, kafeer og barn som leker og masse forskjellige innvandrer-mennesker som snakker høyt og sitter på kafé med vennene sine og kvinner som er ute og shopper med venninnene sine.

Sayeda beskriver Grønland som et sted der det er liv, tempo og «noe som skjer hele tiden», i motsetning til naboområdene, Kampen og Tøyen. Der var det «nabolaglyd og det kunne være stille i flere timer», ifølge Sayeda, før hun legger til: «Det er derfor jeg føler meg så mye

mer hjemme her. Jeg skiller meg ikke så mye ut. Det er kanskje alle fargene, menneskene og språkene.» Sayeda skiller her mellom nabolagslyd og grønlandslyd og sikter først og fremst til at det er mer, høyere og annerledes lyd på Grønland. Samlingsplasser som kafeer, torg og butikker blir framhevet som typiske arenaer med mye lyd som knyttes til folk.

Lydene hører sammen med fargene, menneskene og språkene og blir et tegn (indeks) på tilhørighet for Sayeda. Grønland er stedet hvor hun får være seg selv og ikke skiller seg ut. Hun slipper å måtte svare på hvor hun egentlig kommer fra. Hun hører bokstavelig talt hjemme i mangfoldet.

Uttalelsene illustrerer det Roland Barthes kaller «byens språk», et begrep han bruker for å utvikle en urban semiotikk.²² Barthes er tydelig på at «byens språk» ikke er ment som et metaforisk og lydløst tegn, men at det er lyd og klanger som når våre ører som gir byen mening, slik det gjør for Sayeda. «The city speaks to its inhabitants, we speak our city, the city where we are, simply by living in it, by wandering through it, by looking at it», hevder Barthes.²³ Når man vandrer rundt i byen, kan man høre lokale språk, slang og uttrykksmåter, det være seg ungdomsgjenger på torget eller etniske grupper som samler seg på kafeer eller ved moskeer. Vi kan lytte til ulike lydscener på vår vandring gjennom byen. Hver lydscene framstår som tegn som viser til elementer ved byen og som til sammen utgjør den som objekt. Med dette som bakgrunn, og med referanse til både Peirce og Feld, kan vi stille spørsmål om hvordan vi, med våre ulike referanser og erfaringsbakgrunner, opplever lydene og gjør dem til tegn for forskjellige objekter.

LYDEN AV TILHØRIGHET OG FELLESSKAP

Språk er en viktig ingrediens i grønlandslyden. Når over halvparten av beboerne er innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre, og enda flere kommer tilreisende på dagtid, sier det seg selv at det blir et mangfold av språk.²⁴ Når vi lytter til fremmede språk, lytter vi ikke bare til ukjente lyder og klanger, men vi lytter til et sosialt fenomen som høres, oppleves og tolkes i en sammenheng og av en sosial aktør.

Sayeda forteller at hun ved hjelp av språklydene kan dele Grønland opp i mindre soniske områder med hver sine fellesskap:

Jeg hører jo alltid litt somalisk. Det er liksom i bakgrunnen hele tiden. Når jeg går ut av døra mi, midt på torget, kommer jeg til den kafeen hvor det sitter mange norske nordmenn og prater. Så går jeg videre og kommer til den tyrkiske butikken; der hører jeg tyrkisk eller kurdisk, før jeg kommer ut til Akerselva. Der kan jeg høre veldig mye norsk igjen. Går jeg den andre veien når jeg går ut av døra, hører jeg mye somalisk. Jeg tenker jo aldri over det, men jeg hører jo språk hele tiden.

På denne måten kartlegger Sayeda Grønlands ulike lydrom ut fra menneskesamlinger, språkgrupper og sosiale aktiviteter. Lydene endrer seg etter tid på døgnet, ukedager og årstider. På fredager samler det seg mange folk utenfor moskeene til fredagsbønn, og de fleste

22. Roland Barthes, «The Semiology and the Urban», i *Rethinking Architecture*, red. Neil Leach (New York og London: Routledge, 1997), 168.

23. Barthes, «The Semiology and the Urban», 168.

24. Høydal, «Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Gamle Oslo».

trekker inn i kjøpesentre, kafeer, moskeer og andre møteplasser på kalde vinterdager, og det blir stillere i gatene. Uansett vil mennesker i aktivitet og samling skape lyd, og som Sayeda beskriver, vil lydene variere fra gruppe til gruppe. Det handler om lyden av mennesker og deres sosiale relasjoner og interaksjoner.

Khaled er sønn av en imam ved en av Grønlands moskeer og har derfor et stort nettverk i området. Han kom til Norge som 13-åring fra landsbygda i Pakistan og har vært vitne til store endringer på Grønland de senere årene. Han snakker fem-seks forskjellige språk og forteller at han bruker de fleste daglig på Grønland. Fellesskap er et av ordene Khaled bruker for å beskrive grønlandslyden – og forklarer:

[...] det er derfor jeg sier fellesskap. De fleste språkene bruker jeg faktisk daglig her på Grønland, men jeg bruker det sjeldent andre steder. Bare tenk på moskeen, ungdommene der snakker du norsk til, de eldre snakker du urdu til, plutselig kommer det en du må snakke arabisk til, eller en afghaner. Språk er fellesskap.

Khaled sikter nok først og fremst til den felles referanseramme og forståelse to eller flere som snakker samme språk har, og hvor han som mestrer flere språk tar del i flere fellesskap. Men selv om de færreste av mine informanter er like språkkyndige som Khaled, er det mange som likevel opplever mangfoldet av språk og stemmer som tegn på sivilisasjon, tilhørighet, fellesskap og liv. Mange av disse er født inn i andre lydrom enn hva vi vanligvis finner i Norge i dag, og trolig har dette en effekt på deres lytteopplevelser. Lyder vi er født inn i, har en innvirkning på identitet og selvforståelse senere i livet og vil ureflektert oppleves som hjemme.²⁵ Ut fra dette, kan vi forstå at grønlandslyden er sammensatt og bærer i seg elementer fra store deler av verden, noe som gjør den til et tegn (indeks) på mangfold, fellesskap og globalisering.

LYDEN AV «DE ANDRE»

Greta kom flyttende fra Maridalen til Grønland i 1963. Hun har en annen historie og andre opplevelser av grønlandslyden enn Sayeda og Khaled. Det var sentrumsnærhet og ny bolig som lokket (blokkene på Enerhaugen), og hun har trivdes i området fra dag én. Hun forteller om små forretninger (i Tøyengata) som ytet ekstraservice til stamkunder og som fungerte som sosiale møteplasser. På torget var det rutebilstasjon, et knutepunkt for bussene fra store deler av østlandsområdet, og det var salgsboder bygget opp som basarer. Både folk og trafikk var til stede, men det var nok likevel et annet lydbilde enn i dag.

«De snakker ikke sånn som vi snakker», forteller Greta og viser til den store andelen av innvandrerbefolkning i området. Greta har fulgt med på endringene. «Det er jo som å bo i utlandet», forteller hun.

Når jeg setter meg ned på en kafé (i Smalgangen) for å se på folk, det er jo som en helt ny by. Det er bare utlendinger og blablابلابلابلabl. [...] Det er klart jeg reagerte på det i begynnelsen. Folk bablet rundt deg, og du skjønnte ikke et ord.

25. Vic Seidler, «Diasporic Sounds», i *The Auditory Cultural reader*, red. Michael Bull & Les Back (Oxford: Berg, 2004), 399.

Greta bruker ikke begrepet grønlandslyd eller flerkulturlyd. Men jeg tror hun godt kunne gjort det, for hennes beskrivelser og henvisninger til lydskilder samsvarer i stor grad med de øvrige informantene. Hun forteller hvordan de demografiske endringene som har foregått i området de siste 40 årene har ført til et mangfold av språk som utpeker seg i lydlandskapet på Grønland. Språk består av to elementer; lydstrukturer og et meningsinnhold. For Greta er meningsinnholdet fraværende i stemmene på Grønland, og hun blir sittende igjen med uforståelige lydstrukturer som bidrar til å understreke mangfoldet av mennesker i området. Å lytte til fremmed språk, der man ikke forstår noe av samtalenes tema og innhold, inviterer til en fri tolkning av situasjonen, der ukjent tonefall og språklyder blir tillagt emosjoner ut fra hvordan vi opplever situasjonen og ikke ut fra samtalenes reelle innhold. Den har vi jo ikke tilgang til. Når en kurdisk venn av meg snakker, blir han ofte tatt for å være aggressiv eller irritert på grunn av tonefallet, intensiteten og gestene, hvilket som regel er helt feil.

Hva er det vi egentlig hører når vi lytter til stemmer som snakker et språk vi ikke forstår? Ut fra et semiotisk perspektiv, vil fremmed språk og tale fungere som tegn som viser til ulikhet. Det er lyden av «de andre». Innvandringen, ulikhetene og endringene er hørbare gjennom uforståelige lyder. Dette er lyder som ikke hører til på det Grønland som Greta kjenner fra 1960-, -70 og 80-årene og som faller utenfor hennes forståelse av hvordan lydene på Grønland skal være.

Peter Bailey viser til Mary Douglas' definisjon av det urene som «matter out of place», for å beskrive støy som «sound out of place».²⁶ Kanskje kan vi bruke det samme uttrykket for å beskrive lyden av migrasjon, globalisering og fremmede språk? Det er lyder som for Greta faller utenfor de kjente kategoriene og lager uorden, tegn som viser til andre steder og lokaliteter og som gjør ulikhetene hørbare. Grønlandslyden er for Greta tegn på noe fremmed, mens den for Sayeda og Khaled er tegn på tilhørighet og fellesskap. Tegn og objekt er det samme for Sayeda, Khaled og Greta, men effekten hos mottakeren er forskjellig grunnet ulik erfaringsbakgrunn.

LYDEN AV KLASSE

Enten skriker dem foran deg eller så skriker dem bak deg. Du skjønner at disse utlendingene snakker ikke sånn som vi snakker. (Greta)

De snakker så høyt, vet du. De skriker til hverandre. Du hører ikke slikt når du går på Majorstua eller i Bogstadveien. (Julie)

Greta og Julie uttrykker sin frustrasjon over hvordan innvandrerne snakker til hverandre. Ikke nok med at vi ikke forstår hva de sier, men de snakker også unødvendig høyt med hverandre, forteller pensjonistene. De nevner samtidig Majorstua og Bogstadveien på Oslos vestkant som et område der det er stille, og der man ikke hører slikt. Det kan være fristende å tillegge deres opplevelse av grønlandslyden deres høye alder, men erfaringen deles av flere:

26. Peter Bailey, «Breaking the Sound Barrier», i *Hearing History*, red. Mark Smith (Athens: University of Georgia Press, 2004), 23.

Går du til et område der det bor mange nordmenn, snakker de rolig og lavt. Men her på Grønland snakker man veldig høyt. (Peter)

Før sto folk på gata og skrek til hverandre og snakket høyt. Nå begynner det å bli litt stillere. Det er i alle fall det jeg føler ... (Yomali)

Jeg synes jeg hører skriking når jeg går noen ganger. Jeg skal kanskje ikke kalle det skriking, men de snakker høyt i alle fall. (Sayeda)

Den felles erfaringen av at folk på Grønland snakker (roper) høyt til hverandre, tolkes ulikt. Khaled hevder at de høye ropene i bydelen kommer av at mange kjenner hverandre og hilser på hverandre på store avstander. For ham er ropene, og av og til plystringen for å fange oppmerksomhet, hørbare tegn på sosiale relasjoner, vennskap og fellesskap. Greta og Julie deler ikke denne oppfatningen. De rister på hodene når de snakker om det høye volumet på snakkingen og mener at dette er en støykilde på Grønland.

Støy kan defineres som uønsket lyd. En overflødig kategori av lyd som oppleves plag-som og forvirrende og som ofte betegnes som forurensning. Gjennom historien har dette blitt brukt bevisst for å skremme, signalisere makt og autoritet. Eksempelvis ble krigsfly utstyrt med ekstra høy lyd for å skremme fienden, og kommandorop fra befalet kan få den mest viltre rekrutt til å stå på geledd.²⁷ Men når denne kategorien lyder rykker inn i hverdagen og dagliglivet, strider det mot vår forståelse av hvordan man skal oppføre seg i siviliserte samfunn.

Et godt eksempel på dette, framkommer i Odd Are Berkaaks studie av lydombivelsene rundt den berømte steinsirkelen Stonehenge.²⁸ Berkaak forteller hvordan det engelske riksantikvarembudet og National Trust (tilsvarende den norske Fortidsminneforeningen) igangsatte et prosjekt for å skape en opplevelse av ro (tranquillity) rundt steinsirkelen. Bakgrunnen for prosjektet var en vedvarende strid om de fysiske og akustiske omgivelsene rundt steinene som noen mente forringet deres verdighet. Visjonen for prosjektet var å gjenvinne denne tapte verdigheten ved å skape ro i omgivelsene rundt steinene. «[...] tranquillity inneholder et element av å være hevet over det profane og trivielle hverdagslivet samtidig som det henter til noe edelt i form av et moralsk rent liv. Det viser også til det enkle i kontrast til det komplekse og sammensatte moderne bylivet», hevder Berkaak og viser med dette at det er en forbindelse mellom opplevelsen av ro og kategorien verdighet.²⁹

På lignende vis forteller Karin Bijsterveld om hvordan foreninger mot støy vokste fram i mange europeiske storbyer i 1930-årene, og at mye av fokuset til foreningen var å skape stillhet for den borgerlige elite. «Making noise was still seen as a sign of being uncivilized, of having no manners», forteller Bijsterveld.³⁰

I motsetning til støy, er stillhet noe som ofte viser til høytid, respekt, verdighet og kontroll, det være seg i kirken, museer, rettssaler eller ved minnesmerker. «Stillheten var Guds

27. Bailey, «Breaking the sound barrier», 25.

28. Odd Are Berkaak, «Støy og stillhet ved Stonehenge: Kulturarvens politiske akustikk», *Norsk antropologisk tidskrift* 03–04/2014.

29. Berkaak, «Støy og stillhet ved Stonehenge: Kulturarvens politiske akustikk», 237.

30. Karin Bijsterveld, «The Diabolical Symphony of the Mechanical Age», i *The Auditory Cultural reader*, red. Michael Bull og Les Back (Oxford: Berg, 2004), 179.

språk», forteller Frank Mayer og forklarer hvordan stillheten var de gode gjerningers redskap; tausheten skulle bidra til at munkene skulle lytte med hjertet, ikke med ørene.³¹ Stillhet er fortsatt en viktig verdi i dagens samfunn og blir brukt som virkemiddel for salg av eiendom i «rolige omgivelser» og som disiplineringsredskap i skoler og fengsler.³²

Med dette som bakgrunn, kan vi spørre hva det er informantene egentlig hører når de viser til all skrikingen på Grønland. I tillegg til å lytte til fremmede språk, som blir et tegn på «de andre», vil kanskje opplevelsen av rop og skrik vise til noe usivilisert, udannet og en lavere sosial klasse. Når Julie hevder at det ikke finnes slikt i områdene på Oslos vestkant, sier hun implisitt at ropingen tilhører Oslo øst, som ofte assosieres med lavere sosial klasse. At det ikke vises til støy fra trafikk, bygningsarbeider eller utrykningskjøretøy, kan tolkes på samme måte; at det er en sammenblanding mellom etnisitet og sosial klasse. Den teknologiske utviklingen er noe som tilhører borgerskapet. Lyd fra trafikk og anlegg er tegn på sivilisasjon, utvikling og velstand. Støy fra mennesker på samlingsplasser og torg, særlig på dagtid, blir tegn på arbeidsledighet, dagdriveri og unnasluntring.

LYDEN AV SOSIAL KONTROLL

En ettermiddag på vårparten avtalte jeg å møte Sayeda på Grønlands torg for å lytte til grønlandslyden sammen med henne. Det har regnet tidligere på dagen, og vi setter oss på en våt benk. Det er mange mennesker på torget, noen haster forbi og har dårlig tid, andre står i grupper og snakker høyt sammen på et språk jeg ikke forstår. Noen står alene lent opp til en vegg. Det ser ut som de venter på noen. «Pleier du å sitte her ofte?», spør jeg Sayeda. «Nei, ikke her. Her er det nesten bare menn som sitter, jeg har nesten ikke sett noen jenter sitte her. Da er de ikke vant til Grønland», svarer Sayeda og forteller at det kan være ubehagelig å sitte der. Når jeg tenker meg om, har jeg aldri sett kvinner der jeg heller, bortsett fra noen pensjonister som er dårlig til bens. Jeg foreslår at vi skal flytte oss om hun synes dette er ubehagelig, men hun vil ikke. Hun forteller at det har endret seg den siste tiden. Grønland er blitt et møtested for flere enn dem som bor der. Mennene som er der på dagtid nå, bor ikke nødvendigvis på Grønland, men kommer fra andre bydeler. Flere er ukjente for Sayeda, og da er de ikke så truende lenger. Flere menn kommer til, håndhilser på hverandre, ler og konverserer, og jeg hører at mennene dominerer lydbildet. Mannsstemmene på torget er en viktig ingrediens i grønlandslyden, og vi kan finne den igjen utenfor moskeene. Yomali uttrykker dette på følgende måte:

Grønland er en gutteby. Det er veldig mange gutter som er her, ikke sant. Så fort du ser en jente på gata, så ringer foreldrene til hverandre og ... «jeg ser dattera di på Grønland» og slike ting. Så Grønland er et sted man ikke skal gå hvis du er jente. Du ser jo at det er veldig mange mannfolk her. (Yomali)

Flere av mine samtalepartnere kommer inn på samme tema når vi samtaler om grønlandslyden. De forteller om «blikkene fra de somaliske mennene», om «mannfolk som sitter på trappene her og der ...» og at «guttene dominerer på ungdomshuset (Riverside)». Grøn-

31. Frank Mayer, «Gjennom lydturen! Internasjonal forskning om historiske klangunivers og lyden i historien», *Historisk tidsskrift* 03/2015 bind 3 (2015), 15.

32. Mayer, «Gjennom lydturen!», 15.

landslyden blir knyttet til kjønn, frykt og utøvelse av sosial kontroll, et fenomen som med ujevne mellomrom dukker opp i dagspressen når Grønland skal omtales. *Aftenposten* kunne for noen få år siden fortelle om «moralkontroll i Oslos innvandregater» og satte fokus på hvordan ungdom som ikke lever etter religiøse regler, ble stoppet på gaten og fikk tilsnakk av menn.³³ Mannsstemmene blir her tegnet, og objektet er ubehag, kontroll, kjønnssegregering og ufrihet.

Så langt kan vi oppsummere at hovedingrediensen i grønlandslyden, slik den blir forklart av mine informanter, består av mennesker som samhandler og snakker sammen på ulike språk, ofte oppsiktsvekkende høyt. Lydene er fremtredende på torgene, rundt kafeene og ved moskeene, og det er ulike lyder på de ulike samlingsplassene, avhengig av hvilke grupper som er til stede. I tillegg er det gjerne mannsstemmer vi hører, og de snakker ofte høyt sammen. I Peirces terminologi vil de ulike enhetene i lydbildet vise til fellesskap og tilhørighet, men også til fremmedfølelse, frykt og kontroll.

LYDENES VISUALISERING

Er det virkelig mulig å høre grønlandslyd? En særegen lyd som kun finnes i dette området og som skiller seg fra andre byområder?

Jeg har spilt flere lydopptak fra både Grønland og andre byområder for flere av samtalepartnerne mens vi sitter inne i kontorlandskapet, og det viser seg at det ikke er enkelt å plukke ut grønlandslyden fra andre lyder. Det kan være tilfeldig. Det kan også hende at jeg ikke har klart å fange grønlandslyden på mine opptak. Men mest sannsynlig klarer de ikke å skille ut grønlandslyden når de ikke i tillegg har et visuelt bilde av lydkildene. Hva skjer om vi fjerner den ene sansen, synet? Hvordan ville grønlandslyden ha hørt ut dersom vi ikke så den?

Jeg hadde en lang samtale med Javed; en iransk mann, født blind og bosatt på Grønland. Han har bodd i Norge i 22 år og arbeider i en annen bydel som norsklærer for innvandrergrupper. Han forsto ikke spørsmålet da jeg begynte å spørre om en spesiell lyd på Grønland. Derimot fortalte han at han vanskelig kunne skille lydene fra der han bor (på Grønland) og der han jobber (på Majorstua). «Begge områdene ligger i byen ... og bylyder er biler, folk og alarmer. Det er først når vi drar ut av byen at vi kan høre forskjell på stedene», forklarer han.

Le Tuan Hung hevder at det er kombinasjonen av sanser som skaper lyttererfaringen: «It is the sense of hearing in combination with other senses that gives human beings a holistic experience of events», forklarer han.³⁴ Enhver lyttererfaring involverer altså mer enn én sans. I all lyd inngår det et nettverk av mennesker, strukturer, objekter og hendelser i tid og rom. Det er den komplekse avhengigheten og samspillet mellom disse enhetene som skaper den totale lyttererfaringen. Også andre lydforskere forteller at lytting er sterkt forbundet med andre sanser som syn og lukt.³⁵ «The senses are not segregated. Hearing is intima-

33. Hilde Lundgaard og Olga Stokke, «Moralkontroll i Oslos innvandregater», *Aftenposten*, 09.01.2010. URL: <http://www.aftenposten.no/osloby/Moralkontroll-i-Oslos-innvandregater-234170b.html>. [Lesedato 29.09.2016.]

34. Le Tuan Hung, «Mindfulness of hearing: Hearing Places from a non-western perspective» i *Hearing Places: Sound, Place, Time and Culture*, red. Ros Bandt, Michelle Duffy og Dolly MacKinnon (Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2009), 353.

35. Feld og Keil, *Music Grooves*; David Howes, *Sensual relations* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2007).

tely related with sight and also with smell», forklarer Howes.³⁶ Lydinstrykkene opptrer sammen med andre sanseintrykk som syn, lukt, smak og følsomhet, og sammen gir inntrykkene en totalopplevelse av et fenomen. En lydopplevelse kan med andre ord beskrives som fortolkningsprosesser, der ulike sanser, tidligere erfaringer og det som skjer her og nå møter hverandre.

Denne kompleksiteten av sanserelasjoner varierer fra kultur til kultur og mellom ulike grupper innenfor samme samfunn. «Other cultures do not necessarily divide the sensorium as we do», forklarer David Howes og Constance Classen og fortsetter: «The senses interact with each other first, before they give us access to the world, hence, the first step, the indispensable starting point, is to discover what sorts of relations between the senses a culture considers proper.»³⁷ Sansene gir oss altså en tilgang til å forstå verden og kan hjelpe oss til å se både likheter og motsetninger mellom kulturer og mennesker, slik det også framkommer i mitt materiale.

Betyr dette at det ikke eksisterer en egen grønlandslyd? Tar alle mine informanter, som mener å høre en særegen lyd på Grønland, feil? Det gir i alle fall en grunn til å se litt nærmere på uttalelsene om grønlandslyd. «Med flerkulturlyd mener jeg det jeg ser rundt meg [...]», forklarer Youmali. «Du kan høre mange ulike språk. Folk med forskjellige klær, lange kjoler, mange moskeer [...]», sier Sayeda.

Hva er det som påvirker lytteren? Er det slik at vi hører det vi ser? Steven Feld og Helmi Järviluoma forklarer at en lydopplevelse er et sosialt fenomen i den forstand at den kan høres, oppleves og tolkes i en sammenheng og av en sosial aktør.³⁸ Det er altså lytterens egne erfaringer, forutsetninger og forventninger som gir mening til lydene som strømmer imot oss. Mye tyder også på at det er en nær forbindelse mellom det du ser og det du hører. Med en visuell opplevelse følger det også en auditiv opplevelse, et slags «soundtrack» som er knyttet til det du ser. Fjerner vi det visuelle, hører vi trolig ikke lyden på samme måte.

Ut fra dette, kan vi antyde at grønlandslyden ikke er en lyd, men en kulturell konstruksjon sammensatt av en mengde ingredienser; deriblant språk, talemåter, tradisjoner, lukter, samhandlinger, minner, forventninger og ikke minst det vi ser. Mine samtalepartnere er involvert i grønlandslyden gjennom sine historier og erfaringer.

36. Howes, *Sensual relations*, 38.

37. David Howes and Constance Classen, *Doing Sensory Anthropology*. URL: <http://www.sensorystudies.org/sensorial-investigations/doing-sensory-anthropology/> s.1. [Lesedato 15.12.2016.]

38. Feld og Keil, *Music Grooves*; Helmi Järviluoma og Gregg Wagstaff, *Soundscape Studies and Methods*.